

Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. Харьков : Право, 2002. 328 с.

References

- Skakun O.F. Teoriya derzhavy` i prava. Xarkiv: Konsum, 2006. 469 s.
Nersesyancz V.S. Fy`losofy`ya prava. M. : Y`zdatel`skaya grupa Y`NFRA; NORMA, 1999. 652 s.
Gudy`ma D. Do py`tannya pro ponyattya ta strukturu vitchy` znyanoyi antropologiyi prava: (St. II)// Visn. L`viv. un-tu. Ser. yury`d. L`viv, 2006. Vy`p. 43. S. 16-28.
Maksy`mov S.Y`. Pravovaya real`nost`: opyt fy`losofskogo osmyslenu`ya. Har`kov : Pravo, 2002. 328 s.

УДК 373.5.015.3:159.955]:004
orcid.org/ 0000-0002-3759-715X

БОНДАР Тетяна Олексіївна

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри менеджменту освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В.Остроградського

**ОСВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ
ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО
І КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

Умови існування в інформаційному суспільстві і дедалі ширша технологізація повсякденного і навчального середовища сучасної людини створюють, з одного боку, цілу низку когнітивних бар'єрів (т. зв. ефекти «кліпового» мислення, втомлюваності від множинних потоків інформації і «білого шуму»), «швидке» автоматичне мислення, розсіюваність уваги тощо), а з іншого – відкривають нові можливості й практики для розвитку різних типів мислення, зорієнтовані як на нові відкриття (зокрема, у нейробіології та когнітивістиці), так і на перезавантаження класичних методик і технологій (наприклад, РКМЧП, ТРВЗ, застосування інтелект-карт, Р4С, ейдетики (Бондар, 2018, С. 84–89), особливо з огляду на нові технічні інструменти й можливості онлайн- і офлайн-освіти.

Мета даного матеріалу – огляд найбільш перспективних і доступних, на нашу думку, сучасних освітніх інструментів, які можна використовувати для розвитку критичного і креативного мислення в умовах самоосвіти та навчального процесу закладів загальної середньої освіти.

Відразу варто відзначити, що хоча критичне і креативне мислення є різними видами мисленнєвої діяльності, що мають різну механіку дії та, відповідно, розвиваються різними методиками і тренують різний спектр навичок, на нашу думку, більш продуктивно ці методики використовувати у комплексі. І саме як один з найефективніших комплексних інструментів варто розглянути методіку (і програму) розвитку креативності і критичного мислення «Філософія для дітей» (міжнародна аббревіатура Р4С), розроблену у 60-х роках ХХ ст. американським педагогом і філософом Метью Ліпманом (Matthew Lipman) спільно з колегами з Монклерського університету. На сьогодні у різних адаптаціях програма М. Ліпмана, розрахована на вивчення з 1 по 11 клас, використовується у понад 40 країнах світу, серед яких США, Великобританія, Франція, Південна Корея, Польща, з 2016 року – Ірландія. Програма Р4С є зразком рефлексивного підходу в освіті і передбачає низку особливостей як у змісті викладання (діти навчаються не інформації про філософію чи історії філософії, а саме практичному філософствуванню), так і у форматі (розташування у колі, вчитель як фасилітатор, а не наставник, сократівський діалог, система питань тощо). В Україні Р4С почала активно входити в освітню практику з 2012 року, коли ІФОН НПУ ім. М. Драгоманова розпочав його популяризацію, запрошуючи фахівців з інших країн для проведення навчальних тренінгів для освітян. На Полтавщині апробація і поширення Р4С проходила головним чином у рамках діяльності спеціальної дослідницької групи «Філософія у школі» при Полтавському ОШПО (Роуди, 2017) та створеної спільноти у мережі Фейсбук «Філософія для дітей / Philosophy for Children» (<https://www.facebook.com/groups/955315897854032>). Офлайн-формати Р4С, які на сьогодні активно використовуються – це проведення філософських і мотиваційних кафе для учнів і дорослих, уроки філософії у рамках роботи факультативів та гуртків з філософії, проведення заходів з батьками та використання елементів Р4С на уроках літератури, мистецтва і у початковій школі. Як засвідчує досвід, особливо позитивно методика впливає на тренування навичок постановки запитань, аргументації, розвитку зв'язного мовлення та демократичного прийняття рішень. Щодо онлайн-формату, то ефективним інструментом для комунікації та обміну актуальною інформацією є згадана вище фейсбук-спільнота «Філософія для дітей», яка на сьогодні налічує понад 1700 користувачів з різних країн.

Щодо спеціальних курсів розвитку критичного мислення на сьогодні увагу привертають як очні тренінгові програми для освітян з інтерактивним пропрацюванням окремих технік і структури уроків (наприклад, у рамках діяльності освітніх тренінгових платформ (Критичне мислення : освітня платформа)), так і онлайн-курси з відкритим доступом. Так, наприклад, за методикою «Розвиток критичного мислення через читання і письмо» (РКМЧП), що відома в Україні ще з 90-х років ХХ ст. і постійно поповнюється новим інструментарієм, у 2017 році було запущено масо-

вий безкоштовний онлайн-курс «Критичне мислення для освітян» (*Критичне мислення ...*), на який відразу після його запуску зареєструвалось більше 10 тисяч користувачів.

Щодо розвитку *креативного мислення* варто згадати спеціально створений ресурс – сайт і фейсбук-спільноту «Креативна Країна» (*Креативна країна*). Це культурно-освітній проект, спрямований на вивчення, розвиток та популяризацію креативного мислення в Україні, на його платформі якого сьогодні акумулюється велика кількість відео та публікацій з даної теми.

Серед популярних україномовних відкритих освітніх платформ (Prometheus, EdEra, ВУМ, Освіторія, На урок, Всеосвіта та ін.) та онлайн-курсів широкого спектру окремо варто згадати і курс «Навчаймось вчитись: Потужні розумові інструменти для опанування складних предметів», що є перекладом одного з найуспішніших і наймасовіших курсів у світі щодо розвитку мислення і використання методик ефективного навчання (*Розвиток критичного ...*, 2016).

Важливе значення серед інструментів рефлексивно-мисленнєвого розвитку займають також інструменти *візуалізації* – як у форматі колективного навчання (використання інтелект-карт, скрайбінгу при поясненні нового складного матеріалу чи при проведенні підсумкових занять для узагальнення, мозкових штурмів чи при розробці планів проведення заходів), так і для самостійного навчання. Інтелект-карти і скетчноутинг (створення візуальних нотаток) при опрацюванні великих обсягів матеріалу значно спрощують процес засвоєння інформації, допомагають виділенню головного та запам'ятовуванню. Сучасні дослідження з нейропедагогіки впевнено доводять, що схематична подача інформації є більш сприятливою для засвоєння, а використання технік образного мислення, наприклад, ейдетики, може допомогти у запам'ятовуванні великих обсягів непов'язаної між собою інформації (вправи на розвиток різних видів пам'яті, тощо).

Звичайно, що поданий перелік ресурсів і методик є дуже скороченим і обмеженим з огляду на формат виступу. І на сьогодні велика кількість онлайн-інструментів розвитку критичного мислення і креативності (наприклад, з медіаграмотності, ТРОВЗ та інших) залишилась за межами даного огляду. Втім, навіть зазначені тут інструменти засвічують широке коло можливостей, яке сьогодні відкривається перед користувачем (причому більшість із них – у відкритому форматі). Як масштабні навчальні платформи (сайти, портали, майданчики), так і окремі методики (Р4С, інтелект-карти, візуалізація та ін.) можна активно використовувати і для самоосвіти, і у навчальному процесі.

Список використаних джерел

Бондар Т. О. Сучасні методики і технології розвитку мислення як важлива складова ефективного освітнього середовища. *Науково-методичні записки ПОІППО: Новій школі – нове освітнє середовище*. Полтава : ПОІППО, 2018. Вип. 10. С. 84–89

- Візуалізація в освітньому процесі: скрайбінг, скетчноутінг, інтелект-карти та інші інструменти. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tbLAbEo6Q>
- Як працює ейдетика. URL: <http://eidetic.kiev.ua/uk/eydos>
- Креативна країна. URL: <https://creativecountry.org/>
- Критичне мислення: освітня платформа. URL: <http://www.criticalthinking.expert/>
- Критичне мислення для освітян. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:CZ+CTFT101+2017_T3/about
- Навчайтесь вчитись: Потужні розумові інструменти для опанування складних предметів. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:Prometheus+LHTL101+2018_T3/about
- Розвиток критичного й креативного мислення дітей у школі : збірник матеріалів спеціальної дослідницької групи «Філософія у школі» / упоряд. і ред. Т. О. Бондар. Полтава : ПОІППО, 2016. 167 с. URL: http://poippo.pl.ua/images/FILES/nml/elektronni_vydannia_POIPPO/2016/rozvytok_krMyslennya2016-2.pdf
- Роуди М. Визуальные заметки. Иллюстрированное руководство по скетчноутингу. [Б. м.] : Манн, Иванов и Фербер, 2017. 224 с.
- Філософія для дітей / Philosophy for Children : спільнота. URL: <https://www.facebook.com/groups/955315897854032>

References

- Bondar T. O. (Ed.). (2016). *Rozvytok krytychnoho u kreatyvnoho myslennia ditei u shkoli : zbirnyk materialiv spetsialnoi doslidnytskoi hrupy "Filosofia u shkoli"* [Development of critical and creative thinking of children in school: a collection of materials of the special research group «Philosophy in school»]. Poltava: POIPPO, 167 s. Retrieved from http://poippo.pl.ua/images/FILES/nml/elektronni_vydannia_POIPPO/2016/rozvytok_krMyslennya2016-2.pdf [in Ukrainian].
- Bondar T. O. (2018). Suchasni metodyky i tekhnolohii rozvytku myslennia yak vazhlyva skladova efektyvnoho osvithnoho seredovyshcha [Modern methods and technologies of development of thinking as an important component of an effective educational environment]. In *Naukovo-metodychni zapysky POIPPO: Novii shkoli – nove osvithnie seredovyshche* [POIPPO scientific and methodological notes: New school is a new educational environment]. (Vol. 10. pp. 84-89). Poltava: POIPPO [in Ukrainian].
- Filosofia dlia ditei* [Philosophy for Children]: spilnota. Retrieved from <https://www.facebook.com/groups/955315897854032>
- Kreatyvna kraina* [Creative country]. Retrieved from <https://creativecountry.org/> [in Ukrainian].
- Krytychne myslennia: osvithna platfarma* [Critical thinking: an educational platform]. Retrieved from <http://www.criticalthinking.expert/> [in Ukrainian].
- Krytychne myslennia dlia osvithian* [Critical thinking for educators]. Retrieved from https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:CZ+CTFT101+2017_T3/about [in Ukrainian].

- Navchaimos vchytys: Potuzhni rozumovi instrumenty dlia opanuvannia skladnykh predmetiv [Let's learn: Powerful mental tools for mastering complex objects]. Retrieved from https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+LHTL101+2018_T3/about [in Ukrainian].*
- Roudi M. (2017). *Vizualnye zametki. Illiustrirovannoe rukovodstvo po sketchnoutingu [Visual notes. Illustrated sketching guide]. [B. m.]: Mann, Ivanov i Ferber [in Russian].*
- Vizualizatsiia v osvithnomu protsesi: skraibinh, sketchnoutinh, intelekt-karty ta inshi instrumenty [Visualization in the educational process: scribing, sketching, intelligence cards and other tools]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=tbLAbEo6Q> [in Ukrainian].*
- Yak pratsiuie eidetyka [How eidetics works]. Retrieved from <http://eidetic.kiev.ua/uk/eydos> [in Ukrainian].*

УДК 159.923:316.772.5

orcid.org/ 0000-0003-1162-9464

ГОНЧАРЕНКО Катерина Сергіївна

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ЦИФРОВА ЛЮДИНА: ФАНТАЗМ ВТРАТИ ІДЕНТИЧНОСТІ

Безсумнівно, що сучасна епоха проходить під девізом «інформативності», «оцифрування», «віртуальності» та тотального занурення до сфери «візуального». Існує низка визначень сучасності, які формуються переважно на основі її проявів, відповідно й нові визначення того, хто є сучасником. «Сучасник – той, хто сприймає морок свого часу як щось, безпосередньо до нього належне, щось, що не перестає запитувати його, щось, що є більше за будь-яке світло звернене і ввімкнене для нього. Сучасник – це той, хто безпосереднім поглядом сприймає сяйво темряви, що виходить зі свого часу» (Агамбен, 2012, с. 51). Відповідно, це той, хто рефлексивно перетравлює минуле та не занурюючись в нинішнє, намагається схопити його думкою. Це пов'язано з тим, що сучасність привнесла чимало нових феноменів, які створюють та наповнюють той контекст, в якому існує людина, але які аж занадто стрімко розвиваються, аби бути своєчасно осмисленими.

Для нашого дослідження важливим буде зміщення акценту з ситуації в цілому на питання того, яким чином ми можемо розглядати «людину» в цифровому світі та чим є її ідентичність за відповідних умов. Отже, чи втрачає свою ідентичність сучасний Digital Man?

В умовах сьогодення ми повинні дивитися на людину крізь призму техногенності, урбанізації, де-ієрархізації соціальних та культурних меж.